

VELIMIR IVEZIĆ
Varaždin

PROPOVJEDAONICA FRANJEVAČKE CRKVE SV. IVANA
KRSTITELJA U VARAŽDINU IZ 17. STOLJEĆA

KONZERVATORSKO-RESTAURATORSKA ISTRAŽIVANJA¹

*DIE KANZEL DER FRANZISKANERKIRCHE HL. JOHANNES DER TAUFER IN
VARAŽDIN AUS DEM 17. JH.*

KONSERVATORISCH-RESTAURATORISCHE UNTERSUCHUNGEN

Dieser Text illustriert komplexe und multidisziplinäre, konservatorisch-restauratorische Untersuchungen wie auch die notwendigen umfangreichen Eingriffe an der Erneuerung der Kanzel in barock-manieristischem Stil aus dem 17. Jh., die im letzten „restauratorischen“ Eingriff Ende des 19. Jh. am ärgsten beschädigt wurde, als diese Kanzel der pauliner Provenienz vollständig übermalt worden ist.

1. Samostanski kompleks i crkva²

Franjevci u Varaždin dolaze još u srednjem vijeku za vrijeme Bele III. i ostaju u njemu do današnjih dana. Došavši u Varaždin u prvoj polovini 13. st. preuzimaju od križarskog viteškog reda hospitalaca sv. Ivana (Ivanovaca) stariju crkvu Sv. Ivana Krstitelja uz koju dograđuju samostan. Postoje i teze da su prvotnu crkvu Sv. Ivana Krstitelja na istom mjestu gradili vitezovi Sv. Groba odnosno templari.

Iako se smatra da je sjajno razdoblje srednjega vijeka i renesanse, kada je franjevački red bio u zenitu svog utjecaja prošlo, u Hrvatskoj franjevci i nadalje imaju znatan utjecaj, ugled i ulogu. Bili su sposobni odolijevati osmanlijskim nasrtajima ali su se dokazali i kao politički državotvornom zajednicom koja se uspjela odcijepiti od ugarske dominacije na ovim prostorima.

Franjevački je samostan pripadao provinciji sv. Ladislava koja je uživala potporu građanskog obrtničkog staleža i manjeg plemstva, a donatori koji su osnivali zaklade bili su redom bogati trgovci i obrtnici.

Nakon katastrofalnog požara 1582. god. franjevci pozivaju graditelja “Stephana” iz Graza koji na tradicijski način gradi trokrilni jednokatni samostan koji s crkvom zatvara unutrašnje dvorište (klaustar). Zbog požara 1655. god. franjevci ponovno obnavljaju samostan i dograđuju drugi kat te ga dovršavaju 1678. god.. Taj kat nadograđuju zbog sjemeništa i novicijata i zadržavaju prioritetnu ulogu u školovanju pitomaca za svećenička zvanja. Pokraj samostana kasnije se dograđuje “Infirmarij” – nemoćnica s apotekom poznatom po Rangorovim freskama. Isprva je ta zgrada građena kao jednokatnica, a zatim se dograđuje drugi kat koji se 1683. god. spaja sa samostanskom zgradom. Kasnije je ona još jednom nadograđivana.

Franjevački je samostan na svom srednjovjekovnom lokalitetu, s crkvom sv. Ivana Krstitelja u Varaždinu diskretno uklopljen unutar njihova posjeda i to je najstariji tradicijski građen samostan usred jezgre grada. Crkva je građena nakon isusovačke prema istom ranobaroknom obrascu³ srednjoeuropskog podunavskog graditeljskog kruga, a kojemu su ideatori zapravo isusovci. Gradnja crkve je preporučena gradačkom graditelju Peteru Rabbi koji je vodi od 1650. - 1655. god.. Prema M. Mirković šest većih oltara iz toga vremena u kapelama su djelo iste, najvjerojatnije samostanske stolarske radionice.

Unutrašnjost se crkve zbog načina osvjetljenja i svođenja visokim bačvastim svodom sa susvodnicama doima maniristički, a te se stilske odlike prenose i očitavaju i na pročelju crkve. Crkveno pročelje omeđuje manji trg na kojem je polovinom prošloga stoljeća postavljen Meštrovićev brončani kip Grgura Ninskog, a masivni bočni zid svojom čitavom duljinom flankira sa sjeverne strane jednu od glavnih komunikacija u gradu uz koju su tijekom 18. st. izgrađene građanske palače i zgrada župana.

Interijer crkve oprema se neposredno nakon gradnje potrebnim inventarom, a najraniji sačuvani dio inventara franjevačke crkve je upravo propovjedaonica sa govornicom, baldahinom i pristupnim balkonom.

2. Propovjedaonica

Nezanemariv dio sakralnog baroknog namještaja u hrvatskim crkvama uz oltare, retable, krstionice, ispovjedaonice i sl. činile su, a čine i danas još uvijek brojne govornice s kojih se navješćuje Radosna vijest iako nemaju više onu funkciju kakovu su imale prije pojave ozvučenja u crkvama.

Drvenih je propovjedaonica u prvoj polovini 17. st. u sjeverozapadnoj Hrvatskoj bilo razmjerno mnogo. One su bile jednostavne, sirovo izrađene,

pokrivene ornamentikom i malene. Neke nisu imale baldahin i bile su monokromne, crne s pozlaćenom ili posrebrenom ornamentikom. Mnoge od tih propovjedaonica su stradale ili su uklonjene već tijekom 18. st.. Stoga ih je iz tog perioda ostalo vrlo malo sačuvanih do današnjih dana, a mnoge su stradale ili su uništene u novije doba kada propovjedaonice pojavom ozvučenja u crkvama gube svoju ulogu. Njihovim nestankom zauvijek su izgubljeni raritetni i umjetnički vrlo vrijedni uradci.

Kako propovjedaonice doživljavaju svoj procvat u propovjedničkim redovima kao što su franjevci upravo je ova rana propovjedaonica izrađena poslije katastrofalnog požara u Varaždinu između 1665. i 1670. god. pravi primjer manirističko-barokne propovjedaonice u Hrvatskoj. To je ujedno i najreprezentativnija i vrlo osobita propovjedaonica u Hrvatskoj iz 17. st. koja svojom raskoši plijeni pažnju.

Propovjedaonica je smještena na stijenu koja razdvaja dvije kapele: kapelu Sv. Franje i kapelu Sv. Antuna. Govornica je u brodu crkve, a pristupni balkon (podest) smješten je u kapeli Sv. Franje. Na podest se ulazi strmim i zavojitim stepeništem iz južnog hodnika samostana.

3. Interpretacija propovjedaonice

Riječ je o poligonalnoj ograđenoj govornici sa baldahinom i paravanskom stijenom s monogramom IHS (*Iesus Hominum Salvatore*) u centru te prilaznim balkonom. Sama govornica je izvedena prema heksagonalnoj osnovi kao i baldahin. Niski baldahin i paravanska stijena uz dekorativnu i simboličku (Duh Sveti i IHS) imaju i akustičnu ulogu kao i rezonantna podnica koja nosi trbušasto dno izvedeno od vrlo tankih, dlijetom obrađenih dasaka.

Ograda nosi niše sa 11 apostola i Kristom, a na baldahinu se izmjenično sa hrskavičnim akroterijama nižu skulpture četvorice franjevac (s lijeva na desno: Sv. Franjo, Sv. Bonaventura, Sv. Antun Padovanski, Sv. Bernardin Sijenski) i pelikanom (nesitom) koji svojom krvlju hrani mlade. Sve su skulpture, a naročito apostoli zajedno sa Kristom u nišama, sputana stava i izraza, pravi predstavnici manirističkog shvaćanja plastike kao nenaglašenog dijela cjeline. Po svim dijelovima arhitekture prisutna je bogata pozlačena i dekorativna hrskavična ornamentika sa specifičnim volutama i uholikim zavojima, optočenim krupnim bobicama. Tu hrskavičnu ornamentiku prate, također, pozlačeni festoni s voćem i plodovima, vinova loza, glavice kerubina i sl.. Pravokutnu paravansku stijenu uokviruju dvije pozlaćene herme sa volustastim kapitelima, a u centru je smješten zrakama okružen Kristov monogram (IHS) sa križem i Srcem Isusovim.

Prema tezi eminentne povjesničarke umjetnosti Doris Baričević tipološki srodnici ili stilske paralele mogu se tražiti u plastici nešto mlađe propovjedaonice u pavlinskom Olimju. Propovjedaonica je rad domaćih majstora koji pred-

stavljaju tipologijom i stilom ne samo varaždinski specifikum s kraja 17. st. već i posebnost i izvrsnost hrvatske drvorezbarske umjetnosti toga doba.

4. Ikonografska shema

Izvorna ikonografska shema sa Kristom i jedanaest apostola na ogradi, Kristovim monogramom na paravanskoj stijeni i golubicom ispod baldahina, Pelikanom sa mladuncima na vrhu baldahina i četvoricom franjevačkih otaca nije se mijenjala niti prilikom radova “obnove” u 19. st., a niti kasnije. Isto je tako intaktnom ostala i sva gusta ornamentika vinograda gospodnjih serafskih po stupovima i bokori plodova sa hrskavičnom ornamentikom po cijeloj propovjedaonici. U obnoviteljskoj intervenciji iz 19. st. jedino su ukinute (preslikane) girlande s konkavnog dna propovjedaonice. Najznačajniji dio ikonografije je centralni lik Krista sa 11 apostola smještenih u niše ograde balkona i govornice te 4 franjevačka oca (Sv. Franjo, Sv. Bonaventura, Sv. Antun Padovanski, Sv. Bernardin Sijenski) sa vrha glavnog vijenca baldahina.

a) Krist – Dobri pastir (*Pastor bonus*) sa jedanaestoro svojih učenika (*apostolos* – poslanik)

Ovaj je lik ikonografski zasnovan na tekstovima Evanđelja koji prikazuju Krista s janjetom na rukama. Motiv je posuđen iz antičke mitologije (*Moscoforos*⁴) kada su kršćani svoje simbole još prikrivali, a simbol je Kristove ljubavi usmjerene ka ljudima općenito. Povezan je s parabolom o izgubljenoj ovci koja govori o napuštanju stada, brizi i potrazi za izgubljenom ovcom.

Skulptura Krista je smještena u centralnu, frontalnu nišu govornice. S njegove desne strane su dvojica apostola dok su mu ostali apostoli⁵ s lijeve strane. Lik Jude Iškariotskoga je izbačen iz ovoga konteksta. Krist je na propovjedaonici okružen apostolima kao mladica, a četiri franjevca na kruništu serafske su mladice istoga trsa kao novovjeki apostoli i promicatelji štovanja vina s trsa tj. euharistije.

b) Sv. Franjo (*Franciscus Assisiensis*)

Osnivač je franjevačkog reda (*fratri minori*), reda jednostavnih pravila (čistoća, poslušnost, poniznost i posvemašnje siromaštvo). Odrekao se zauvijek bogata života, a u četrdesetodnevnom postu i molitvi u planinskoj osami primio od serafina stigme Kristovih rana s križa. Iako se obično prikazuje u tamnosmeđem habitu franjevačkog reda kod Franje s baldahina draperija je pozlaćena kao i kod ostalih skulptura s propovjedaonice.

c) Sv. Bonaventura - kardinal

Kada je Sv. Franjo kao dijete teško obolio sveti mu je Franjo spasio život te kad je ovaj ozdravio Franjo je uskliknuo: “*O buona ventura!*” (“O, dobre li

sreće!”). Tako je Bonaventura dobio ime. Kasnije je on ušao u franjevački red te je postao i kardinalom. Bio je jedan od franjevačkih ideologa 12. st., učenjak, mistik i teolog. Napisao je brojne teološke rasprave i životopis Sv. Franje. Prikazuje se ili u kardinalskoj ili franjevačkoj opravi. Atribut mu je “*Arbor vitae*” (Drvo života) sa pelikanom na vrhu... Nosi naslov “*Doctor seraphicus*” – serafski učitelj.

d) Sv. Antun Padovanski

Kada je Sv. Franjo čuo Antuna kako propovijeda oduševio se njegovim govorničkim darom te mu je povjerio odgojni rad u franjevačkom redu. Tek od vremena renesanse on se prikazuje sa djetetom Isusom u naručju, ljljanom u ruci, knjigom i plamenom, itd.. Zaštitnik je grada Padove. Naš Antun s baldahina nema spomenutih atributa osim što je odjeven u pozlaćeni franjevački habit.

e) Sv. Bernardin Sijenski (*Bernardinus Senensis*)

Bernardin je svoj život posvetio strogoj askezi. Pomagao je narodu Siene u obrani od kuge te je potom razdijelio svoj imetak i stupio u franjevački red. Djelovao je kao misionar. Kao ni prethodni likovi nema posebne atribute osim pozlaćene franjevačke odore (habita).

f) Pelikan (nesit)

Pozlaćeni raskriljeni pelikan u gnijezdu na samom vrhu propovjedaonice odnosno baldahina svojim se kljunom namjerno ranio ne bi li vlastitom krvlju nahranio mlade. Tom gestom pelikan među svim živim stvorenjima očituje najveću ljubav prema potomstvu te je prema toj legendi postao simbolom Kristove žrtve na križu.

g) Vinova loza (*Vitis vinifera*)

Loza se još od starokršćanskog razdoblja primjenjuje kao jedan od Kristovih simbola. Vinova loza i grozdovi kao motiv prisutan gotovo po cijeloj površini ograde i stupovima propovjedaonice povezani su sa simbolikom natpisa na baldahinu (“*Vinea domini seraphica 1657*”). Vinograd sa lozom simbolizira zaštićeno mjesto gdje djeca Božja (loza) napreduju i gdje ih Bog (vinogradar) prati svojom nježnom brigom.

5. Zatečeno stanje

Propovjedaonica je u 19. st. u cijelosti bila preslikana uljanim impasto slojem i to je posljednji značajni sloj premaza. Taj sloj tretira površinu propovjedaonice kao polikromnu, iako je propovjedaonica autohtono zamišljena kao monokromni korpus sa pozlaćenim ukrasima. Neki su dijelovi ukrasa nestali (hrskavični ukrasi sa baldahina, ukrasi sa konzola iznad kapitela stupova s ograde, glavica anđela sa bokorom plodova s dna govornice, baza lijevog pi-

lastra na kulisnoj stijeni, itd.), neki su potpuno polomljeni (hrskavične akroterije s baldahina), a nekim su ukrasima zamijenjena mjesta (hrskavična krila s lijeve bočne strane paravanske stijene premještena su sa zida na bočnu dasku). Posljednji je stup do zida zamijenjen nekakvom replikom zakržljale forme koja nije rezbarena nego su ukrasi napravljeni od krede (Gesso) koja se ljušti. Spojevi dasaka su se razdvojili i polikromija se raspucala. Naročito je to primjetno na konveksno-konkavnim dijelovima propovjedaonice: na baldahinu i trbušastom dijelu balkona i govornice. Te su raspukline bile sanirane s unutrašnje strane konopljinom tkaninom i tutkalom te kredno-tutkalnim kitom već prilikom “obnove” propovjedaonice u 19. st..

5.1. Oštećenja i kontaminacije

- a) oštećenja izazvana fizikalno-kemijskim procesom starenja (zamor materijala)

Daske sa baldahina i konveksno – konkavnog dna govornice su se razljepile, stupovi su klimavo postavljeni (popustili su moždanici i kajlice). Uljani impasto preslik je djelomice iskrakeliran, lak je krepirao i vezao se sa slojem prašine.

- b) oštećenja biološke naravi

Infestacija materijala kojim je sagrađena propovjedaonica mikroorganizmima poput gljivica, plijesni, bakterija ili algi nije bilo zamjetnih u znatnijoj mjeri.

Labirintska crvotočina izazvana ličinkama (*Anobium punctatum*) prisutna je u manjoj mjeri sa napomenom da aktivnih ličinki nije bilo kao ni odraslih kukaca. Spužvasta struktura drveta je stoga bila uočljiva samo na fragmentima akroterije s baldahina koji se mogu u tom smislu smatrati i najoštećenijim dijelovima propovjedaonice. S obzirom na očuvanost drvene strukture iz 17. st. za zaključiti je da su već u ono doba bile provedene izvjesne profilaktičke mjere iako se to nije uspjelo dokazati analizama prirodoslovnog laboratorija Hrvatskog restauratorskog zavoda.

- c) oštećenja fizičke naravi

Mehanička oštećenja izazvana udarcima o kredirano i polikromirano drvo prisutna su uglavnom na ogradi i rukohvatu propovjedaonice. Vidljive su perforacije od upotrebe čavala, provođenja električnih instalacija i sl..

- d) oštećenja izazvana mikroklimatskim promjenama i kapilarnom vlagom

Polikromija koja je sa krednom osnovom bila jače nadignuta od drvene osnove zbog mikroklimatskih uvjeta uglavnom je prisutna na krovištu baldahina te na konveksno - konkavnom dnu propovjedaonice koji su u doticaju sa zidom te ih je zbog higroskopnosti materijala oštetila kapilarna vlaga iz

zida. Na tim mjestima se polikromija trusi i otpada te nastaju prema obujmu značajnije zamjetne lakune.

e) neadekvatno održavanje i neadekvatne intervencije

Postupak obnove sa preslikom iz 19. st. i neadekvatnom pozlatom i lazurama, ukidanje nekih izvornih ukrasa i sl. su intervencije koje ipak nisu u znatnijoj mjeri devastirale, ali su nagrđile objekt. Popravci na rukama, draperiji i postamentima sa skulptura su sasvim neprimjereni i vrlo su nevjesto izrađeni. Šake su prevelike, prsti nezgrapni, a draperija rukava je četvrtasta i rezbarski nedovršena. Za razliku od skulptura s baldahina sve su skulpture s ograde balkona i govornice prilikom “obnove” u 19. st. bile kredirane preko izvorne pozlate te su nanovo pozlaćivane, a draperija im je posrebrena i lazurirana crvenim, plavim ili zelenim lazurama.

f) naknadne kontaminacije

Uz već opisani presliku, ispovjedaonica smještena ispod propovjedaonice i vanjske električne instalacije po njoj najznačajniji su dio kontaminacije propovjedaonice. U kapeli ispod balkona propovjedaonice naknadno je ugrađena minijatura ispovjedaonica koja zadire u korpus konkavnoga dna te se na prvi pogled čini kao da podupire balkon. Zbog nje nedostaje rubni pozlaćeni profil, a po krovu ispovjedaonice su montirane vanjske električne instalacije koje nagrđuju i jedan i drugi objekt.

Naknadno su poremećeni i hrskavični ukrasi sa bočnih strana paravanske stijene. Lijevo je ukras premješten sa zida na bočnu dasku. Gornja trećina tog ornamenta je nestala, a na dasku u vijenac je naknadno nadodan akanthusov listić koji tu ne pripada i koji je prilikom recentnih restauratorskih radova eliminiran s te pozicije.

6. Konzervatorsko-restauratorska istraživanja

6.1 Natpis na baldahinu

Iako je propovjedaonica nastala najvjerojatnije iza 1660. god. pomoću legata (1000 florena) varaždinskog trgovca Krištofa Neustettera ostavljenog testamentom, na baldahinu je ispisan, a čiju izvornost nakon provedenih konzervatorsko-restauratorskih radova i istraživanja možemo slobodno potvrditi, sljedeći natpis:

“VINEA DOMINI SERAPHICA 1657”

odnosno

“VINOGRADI GOSPODNJI SERAFSKI 1657”.

Postoji nekoliko hipoteza o vremenu nastanka propovjedaonice i gore spomenutom natpisu :

1. Povjesničarka umjetnosti Anđela Horvat u knjizi “Između gotike i baroka” iznosi mišljenje da je riječ o naknadno poremećenom redoslijedu brojaka i da se radi o godini 1675. te da je to ujedno i godina impostiranja propovjedaonice u brodu crkve.
2. Povjesničarka umjetnosti Doris Baričević u tekstu “Barokno kiparstvo kod varaždinskih franjevaca” Radovi HAZU, br.: 6-7 tvrdi da je propovjedaonica građena u prvoj pol. 18. st., iza 1670. god.. U svom magistarskom radu “Propovjedaonica 17. st. u sjeverozapadnoj Hrvatskoj” također iznosi mišljenje o poremećenom redoslijedu brojaka (1675. god.) i izokrenutosti slova. Ona je mišljenja da konstelacija brojki 1-6-7-5 u natpisu baldahina označava datum završetka slikarskih i pozlatarskih radova i da je prilikom jedne od obnova inventara u drugoj polovini 19. st. natpis pretrpio neke promjene.
3. Osnivač i svojevremeno ravnatelj Gradskog muzeja Varaždin Krešimir Filić je mišljenja da je propovjedaonica u požaru 1665. god. bila oštećena, a do 1670. god. popravljana, pozlaćivana i polikromirana. Naime, 1665. god u Varaždinu je bjesnio požar u kojem je izgorjelo crkveno krovništvo i glavni oltar i da je tada postojala propovjedaonica vjerojatno bi i ona stradala. Međutim, kronike ne spominju propovjedaonicu iz toga vremena, a prilikom recentnih konzervatorsko-restauratorskih istraživanja na propovjedaonici tragovi opožarenja nisu registrirani.
4. Franjevac Paškal Cvekan u knjizi “Djelovanje franjevaca u Varaždinu” navodi Eugena Klimpachera pisca “Pro memoria” koji pak 1796/7. god. spominje 1670. godinu kao godinu završetka radova⁶. On piše: “*Circa Annum 1670. erecta et inaurata est, defacto existens Cathedra, ex legato 1000 fl. ...*”

Iako među bitne izvore datiranja inventara spadaju natpisi sa datumima ili kronogrami jasno je da godina 1657. nije godina impostiranja propovjedaonice već je to godina posvećenja crkve. Te je godine na blagdan Sv. Jakova crkvu posvetio zagrebački biskup Petar Petretić i postav brojki točno u tom redoslijedu je izvorna konstelacija koja se nije mijenjala, a potvrđena je recentnim konzervatorsko-restauratorskim istraživanjima na propovjedaonici⁷. Naime, kada je preslika skinuta evidentnom je postala činjenica da brojke i slova nisu micana s izvorne podloge tj. konstelacija slova točno odgovara tragovima na izvornoj podlozi.

Taj natpis s godinom 1657.-om evocira posvećenje crkve i nema veze sa datumom impostiranja propovjedaonice. Godina 1670. koju navode spomenuti autori je najvjerojatniji datum dovršetka izrade propovjedaonice, a slobodno mogu istaći činjenicu da je propovjedaonica unatoč tome najstariji sačuvani dio inventara samostanske crkve. Ostali je inventar u crkvi uglavnom iz 18. st..

Izvorna je i konstelacija svih slova iako neka od slova natpisa nisu ispravno pisana već su okrenuta na krivu stranu kao u zrcalu. Tako je zrcalno okrenuto slovo E u riječi Vinea te slova S, E, R i C u riječi Seraphica. Da li je to zrcalno okretanje slova napravljeno iz neznanja odnosno slučajnosti, ili pak je dijelom određene simbolike, što je lako moguće, za sada nismo uspjeli utvrditi.

6.2. Istraživanja stratigrafije

Nakon provedenog opsežnog čišćenja prašine najprije su napravljena sondiranja polikromnog sloja i uzeti su mikropresjeci. Napravljene su prvotno 33 sonde na ogradi propovjedaonice i pripadajućim joj ukrasima (konzolama, stupovima, volutama). Kasnije, godinu dana poslije, kada je postavljena radna skela napravljena su sondiranja i na baldahinu koja su dala vrlo slične rezultate.

Istraživanja mikroslojeva i mikropresjeka su pokazala da nema izvorne posrebrene ornamentike (osim monograma na paravanskoj stijeni) kao što to navode neki od gore spomenutih povjesničara umjetnosti već samo pozlata i monokromna tamno smeđa boja, gotovo crna kao imitacija ebanovine (pavlin-ska provenijencija). Draperija na skulpturama apostola s ograde propovjedaonice je izvorno bila u cijelosti pozlačena kao i draperija skulptura franjevačkih otaca s baldahina.

Na Mineraloško-petrografskom zavodu, Geološkoga odsjeka Prirodoslovnog matematičkog fakulteta u Zagrebu metodom rendgenske difrakcije utvrdio se sljedeći sastav bijelog sloja kojim je pokrivena čitava propovjedaonica. Pronađeni su sljedeći pigmenti:

bijeli pigmenti:	gips – kalcijev sulfat dihidrat ($\text{CaSO}_4 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$)
	cinkova bijela - kinesko bijelilo (ZnO)
	kalcijev karbonat (CaCO_3)
žuti pigmenti:	žuti oker i - hidratizirani željezni oksid ($\text{Fe}_2\text{O}_3 \cdot \text{H}_2\text{O}$)
crveni pigment:	crveni oker - željezni oksid (Fe_2O_3)
crni pigment:	ugljena crna (C)
metali:	zlato (Au)
	šlag metal – legura bakra i cinka

Rendgenskom difrakcijskom analizom bijelog sloja (uzorak lab. br. 6348) određena je cinkova bijela (kinesko bijelilo), dok je kod lab. br. 6350 kao bijela podloga određen kalcijev karbonat.

Mikroskopiranjem i sondiranjem polikromnih slojeva i pozlate utvrđeno je da 12 skulptura sa ograde propovjedaonice imaju novi kredni sloj preko izvorne pozlate i novu pozlatu, te novo posrebrene i lazurni sloj za razliku od tri skulpture s baldahina koje su sačuvala izvornu poliranu pozlatu na bolus⁸.

Spomenute skulpture imaju i novi sloj preslika inkarnata, a brojni testovi topljivosti preslika na mikroskopski sitnim sondama pokazali su da je preslika po sastavu tempera. Vezivo toga sloja vrlo je slično vezivu izvornog sloja. Nijedan pokušaj kemijskog uklanjanja preslika nije ostavio originalni sloj intaktnim. Daleko najefikasnije rezultate dalo je sondiranje suhom metodom pomoću skalpela. Metoda je vrlo zahtjevna i ne daje zadovoljavajuće rezultate jer je izvornik vrlo oštećen i zaprljan.

Stratigrafska istraživanja sondiranjem i mikroskopiranjem slojeva pokazala su manje više istu strukturu u kojoj se uvijek pojavljuje sloj bijele (cinkova bijela i kalcijev karbonat) preko izvornika (polikromije uglavnom, ali i na mnogim pozlaćenim dijelovima). Propovjedaonica je dakle u “obnoviteljskoj” intervenciji iz 19. st. bila gotovo u cijelosti preslikana bijelom bojom po kojoj se onda radila marmorizacija (postupak “tuftanja” i izvlačenja žilica) tonovima crne i sive boje. Napravljene su sveukupno 33 sonde na arhitekturi propovjedaonice in situ prije početka radova, a kasnije su rađene još i sonde na skulpturama i aplikacijama. Sondiranja su dala sljedeće rezultate:

Sonde⁹ br.: 1, 3, 4 – s profilacije između konkavnog i konveksnog dijela podnožja prilaznog balkona

0 - drveni nosioc (17. st.);
1 - kredna osnova (17. st.);
2 – bolus (17. st.);
3 – pozlata (17. st.);
4 – sloj prljavštine;
5 – sloj bijele boje (19. st.);
6 – crno–bijela ili crvenkasta marmorizacija (19. st.);
7 – zaštitni lak (19. st.)

Sonde br.: 2, 30, 31, 32, 33 – s konkavnog dijela podnožja prilaznog balkona

0 - drveni nosioc (17. st.);
1 - kredna osnova (17. st.);
2 – bolus (17. st.);
3 – pozlata (girlande s voćem, (17. st.));
4 – sloj prljavštine;
5 – sloj bijele boje (19. st.);
6 – crno-bijela marmorizacija (19. st.);
7 – zaštitni lak (19. st.)

Sonde br.: 6, 8, 10, 15 – s profila ispod anđeoskih glavica, s okvira niša, u podnožju skulptura i s ruko-naslona na ogradi

0 – drveni nosioc (17. st.);
1 – kredna osnova (17. st.);
2 – bolus (17. st.);
3 – pozlata (17. st.);
4 – sloj prljavštine (19. st.);
5 – sloj bijele boje (19. st.);
6 - crvenkasta marmorizacija (19. st.);
7 – zaštitni lak (19. st.)

6. 3. Komparativna istraživanja

Komparativna istraživanja izvorne polikromije su ukazala na činjenicu da na ukrasnom okviru slike s temom “Krunjenje Krista” iz Isusovačke crkve u Varaždinu (današnje katedrale) postoji sličan motiv girlandi¹⁰ na crnoj podlozi sa gotovo identičnom pozlatom u kojoj su izrađene i girlande na konkavnom dnu propovjedaonice. Razlika je jedino ta što je na spomenutom okviru pozlaćeno voće izvedeno trodimenzionalno uz slikane listove i vitice. Taj rad po stilu upućuje na istog, domaćeg autora, moguće pavlinske provenijencije.

Prema usporedbi tipoloških srodnika, tj. plastike sa onom u pavlinskom Olimju nije nikako za isključiti djelovanje vrsnih pavlinskih majstora 17. st. u Varaždinu pa tako i u franjevačkoj crkvi na propovjedaonici.

Monokromna i pozlaćena propovjedaonica mogla je biti idejni predložak za polikromiju glavnoga oltara iako znamo da je on rađen prema nacrtu franjevca Kristofora Zittla rodnom iz Münchena. Glavni je oltar, također, bio izvorno crn s pozlatom (Vrišer 1983:438) kao i propovjedaonica, a 1715. god. ga je polikromirala i pozlatila ekipa zagrebačkog slikara Joakima S(c)hidta (Cvekan, 1978:76).

6.4. Ostala istraživanja i zapažanja

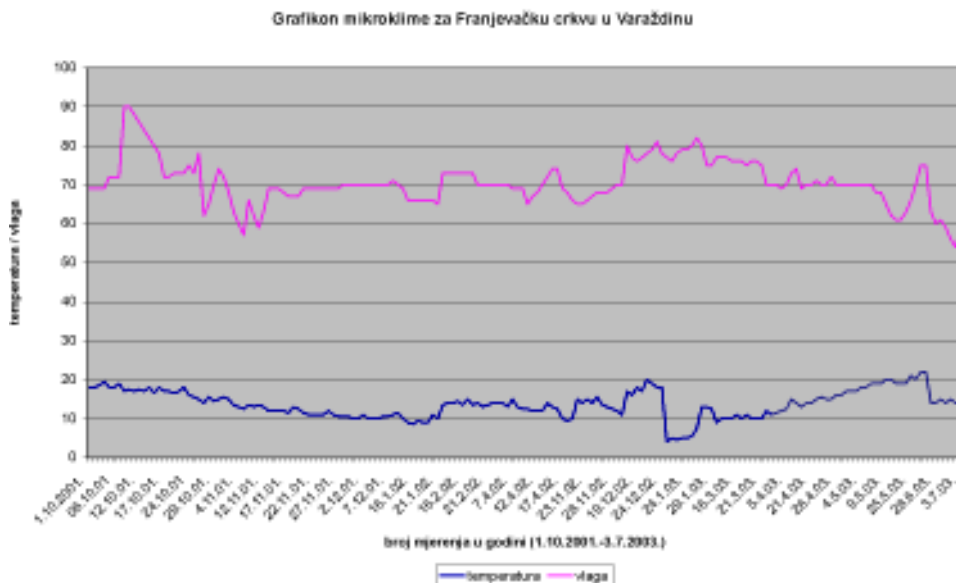
Analiza arhivalija i fotodokumentacije je pokazala da nedostaje, uz niz odlomljenih fragmenata, profilacija, dijelova aplikacija i skulptura s baladahi- na - jedan od četvorice franjevaca (Sv. Bernardin Sijenski) te glavica anđel- čića s bokorom plodova s dna govornice. Spomenuti dijelovi i anđeoska glavi- ca nisu pronađeni osim skulpture Sv. Bernardina koja je pronađena pri kraju konzervatorsko - restauratorskih radova na propovjedaonici.

Nakon skidanja sloja preslika indikativnom je postala činjenica da nedostaju izvorni ukrasi (najvjerojatnije florealni motiv) na konzolama ograde iznad kapitela stupova, a čija je forma ostala nedefiniranom. Skidanjem sloja preslika u tragovima izvorne polikromije je utvrđeno postojanje kvadratno (90 x 90 mm) formiranih ukrasa na čeonim stranama konzola (12 kom.) ponad stupa te na čeonim (2 kom. – 95 x 132 mm) i bočnim (2 kom. – 130 x 175 mm) stranama konzola na kulisnom zidu. Pouzdano se zna da su ti ukrasi postojali jer podloga pod njima nije bila ni kredirana ni polikromirana. Ti su ukrasi vjerojatno skinuti prilikom radova na propovjedaonici u 19. st. i na našu žalost se nisu mogli rekonstruirati jer nije sakupljena dovoljna količina informacija o njihovoj formi.

Ostaci fragmenata akroterija sa baldahina su potvrdili hipotezu da je postojala barem još jedna, šesta akroterija čije je postojanje vrlo začudno. Naime, taj ukras nije mogao biti u funkciji te je on ili bio greškom namijenjen stranici do zida ili je služio kao nekakva rezerva.

7. Mikroklima u interijeru crkve

Mjerenja mikroklimatskih parametara (temperature i relativne vlage) u kapeli na koju se naslanja propovjedaonica rađena su u periodički nepravilnim intervalima između listopada 2001. god. i listopada 2003. god.. Za jesenskih mjeseci temperatura je oscilirala između 12° i 18° C, a za zimskih mjeseci između 8° i 16° C. Relativna vlaga je za jesenskih mjeseci često oscilirala između 69 i 90%, a za zimskih mjeseci između 66 i 75 %. Relativna je to vlaga

koja pogoduje očuvanju polikromiranog drvenog inventara. Vidi grafikon mikroklima!

8. Konzervatorsko-restauratorski radovi

Nakon stečenog uvida u stanje očuvanosti i početnih istražnih radova sve su aplikacije i ukrasi dekomponirani i oni su se obnavljali u prostorijama Restauratorskog centra u Ludbregu dok se arhitektura obrađivala in situ. Donji dijelovi arhitekture (ograda, paravanska stijena, pod i dno) su se obrađivali tijekom 2002. god. sa male pomične skele, a trabeacija s baldahina se obrađivala tijekom 2003. god. sa građevinske skele posuđene od jedne privatne tvrtke iz Ludbrega.

Fotogrametrija propovjedaonice se nije radila zbog skupoće snimanja, ali su se prije početka radova obnove napravili ortogonalni snimci (en face i profili), a potom su se prema tim snimcima izradili točni tehnički crteži koji su kasnije kod dokumentiranja konzervatorsko-restauratorskih radova služili kao matrica za kartirane crteže.

8.1. Čišćenje, fiksiranje polikromnog sloja i skidanje preslika

Čišćenja prašine i različitih drugih kontaminacija napravljena su kistovima i četkama te usisivačem. Plijesni i gljivica nije bilo u zamjetnim količinama. Podljepljivanje i učvršćivanje krednog sloja i polikomije (naročito na baldahinu i dijelovima balkona prislonjenim uz zid) i njihovo vezivanje uz drvenu podlogu rađena je 7% zečjim tutkalom u toploj destiliranoj vodi. Pospješivanje penetracije ljepila pod nadignuti polikromni sloj i krednu osnovu ostvarivalo se namakanjem drva i polikomije tj. upuštanjem isopropil alkohola ($\text{CH}_3\text{-CHOH-CH}_3$) te grijanjem toplinskom stopicom. Nakon suhog čišćenja i podljepljivanja izvršeni su opsežni radovi skidanja uljanog preslika i to kemijskom metodom koja se pokazala prilikom proba najbržom, a davala je najbolje rezultate. Impasto sloj je omekšavan Lavacol otopinom te je zatim skidan nitro razređivačem. Neutralizacija podloge se je radila Balsam terpentinskim uljem, a dočišćavanja su se radila acetonom ($\text{CH}_3\text{-CO-CH}_3$). Sačuvana je u znatnoj mjeri (čak oko 90%) i prezentirana polikromija 17. st. sa pozlatom i imitacijom ebanovine.

Na skulpturama apostola iz niša balkona i govornice nije skidana preslika 19. st. jer to nije bilo moguće, a da se ne ošteti izvorna polikromija inkarnata i izvorna pozlata. Stoga je zadržana naknadna pozlata 19. st. te inkarnat na licima apostola i anđeoskih glavica sa balkona, govornice i baldahina.

8.2. Restitucija i konsolidacija drveta

Radovi restitucije obavljali su se lipovinom na svim dijelovima ekstremneta skulptura jer su postojale neadekvatne, neautorske i nevrješto izrađene

rekonstrukcije 19. st.. Lipovina se koristila i za sve dorađivane dijelove ukrasa (naročito akroterija) i ornamenata te profilacija. Dijelovi uklada sa nišama apostola koji su se oštetili u dekomponiranju s propovjedaonice, perforacije od moždanika i odlomljeni dijelovi zamijenili su se jelovim daščicama. Spužvasta se struktura drveta (ali samo kod akroterija) impregnirala različito nijansiranim koncentracijama 2% - 8% Paraloida B – 72 (polimetakrilni kiseli ester) u toluolu ($C_6H_5-CH_3$) ili nitro razređivaču. Za znatnijim mjerama konsolidacije nije bilo potrebe te se konsolidacija radila vrlo jednostavno močenjem koštanim tutkalom i kitanjem drvenom prašinom kao punilom, a koštano tutkalo se upotrebilo kao vezivo. Krediranje je izvedeno 10% bolonjsko-šampanjskom (1.1) kredom u destiliranoj vodi i zečjem tutkalu.

8.3. Retuš

Nakon dočišćavanja i čišćenja lakuna, restitucijskih radova te krediranja pristupilo se retušu: najprije se izolirana kredna osnova retuširala gvaš bojama, a naknadno još i lazuriranim, uglavnom crno-smeđim tonovima kao imitacija ebanovine. Sve je skupa zaštićeno sojem damar laka u terpentinu.

Pozlata je rađena na crveni armenski bolus sa 23 K “Alt Gold” listićima. Nova je pozlata patinirana plovučem ili lanenim krpicama te umbra i asfaltnim uljanim lazuriranim tonovima. Stara se pozlata retuširala puder-goldom 23.5 K.

Lazure s posrebrene draperije apostola s ograde govornice su malo pojačane blagim lazuriranim tonom u boji lokalne lazure. Inkarnat je samo očišćen otopinom triamoniumcitrata u destiliranoj vodi, a pozlata je retuširana puder-goldom rastvorenom u gumiarabici te je polirana.

Retuš lakuna na arhitekturi propovjedaonice (imitacija ebanovine) napravljen je nakon izolacije krede šelakom (Orange) u dva sloja:

1. temeljni sloj je izveden akvarelima:

Schminke (njemački proizvod) – Umbra, crna, plava
ili temperama:

Winsor & Newton (engleski proizvod) – Ivory black 0605 5/2

Maimeri (talijanski proizvod) – smeđa Umbra 492

2. lazurirani uljani sloj:

Schminke (njemački proizvod) – Umbra gebrannt 10 666

– Ocker natur – lichter 10 656

– Alizarin krapplack 10 347

– Ivory black 10 331

Ti su se slojevi opetovano zaštitili damar lak lazuroom u terpentinu (1:7) sa otopljenom Umbrom gebrannt i Ivory black.

9. Rekonstrukcije dijelova

Prilikom čišćenja unutrašnjosti baldahina pronađen je jedan pozlaćeni hrskavični ukras koji je bio apliciran na konkavno-konveksnim rubovima četvrtastog vrha baldahina. Nedostajala su tri takova ukrasa i oni su se rekonstruirali prema postojećem, pronađenom predlošku. Ti su ukrasi bili pričvršćeni čavličima i vjerojatno su otpali zbog zamora materijala ili korozije čavlića. Prilikom obnove propovjedaonice u 19. st. oni su postojali i preko izvorne pozlate na njima stavljena je metalna folija (zamjenska pozlata).

S obzirom da je na desnoj poligonalnoj strani baldahina nestala, i nedostaje, kako primjećuje Paškal Cvekan, još od 1978. god. skulptura Sv. Bernardina Sijenskog napravljena je replika te skulpture po fotografijama Fotografijskog Schneiderovog arhiva iz 1900. god. – biblioteka i arhiv HAZU¹¹, i Konzervatorskog odjela Ministarstva kulture u Zagrebu, ali i prema postojećim i sačuvanim skulpturama s baldahina: kontrapost, draperija i položaj ruku prema skulpturi Sv. Bonaventure, a glava i izraz lica prema Sv. Franji. Naknadno, prilikom završetka radova na propovjedaonici krajem 2003. god. u prostorijama samostana je ipak pronađena spomenuta, a sklonjena izvorna skulptura Sv. Bernardina Sijenskog te će ona biti naknadno restaurirana i impostirana na njezino staro mjesto tijekom iduće godine.

Netragom je nestala i glavica krilatog kerubina s bokorom plodova sa samog dna govornice. Kako tvrde franjevci ona je ukradena tijekom osamdesetih godina prošlog stoljeća. Umjesto nje će se izraditi replika kao logični i nezamjenjiv dio govornice te će i ona biti impostirana na mjesto izvorne tijekom 2004. god..

Posve krajnji dvanaesti stup do zida u dnu kapele zamijenjen je u posljednjoj “obnoviteljskoj” intervenciji 19. st. neadekvatnim stupićem “zakržljale” forme sa nevjesto modeliranom ornamentikom u kredi (Gesso) koja se ljušti, a ne rezbarenom vinovom lozom po tijelu stupa kao kod izvornih stupova. Taj je stup zajedno sa bazom, kapitelom i dvodijelnim korpusom rekonstruiran i impostiran na mjesto neadekvatnoga nespretnoga stupa iz 19. st..

10. Dezinsekcija i profilaktička zaštita

S obzirom da je prije nekoliko godina napravljena dezinsekcija cjelokupnog inventara crkvenog interijera metil-bromidom (CH₃B) aktivne crvotočine nije bilo u većoj mjeri prisutne te se dezinsekcija prilikom recentnih konzervatorsko-restauratorskih radova nije izvodila. Profilaktička se zaštita izvela na svim slobodnim (nepolikromiranim i nekrediranim) dijelovima propovjedaonice Basileumom, a njime je premazana i cjelokupna ograda odnosno niše s unutrašnjeg dijela govornice i balkona. Svi fragmenti impregnirani Paraloid-

om već su upotrebom te metode profilaktički obrađeni (dijelovi skulptura, aplikacija, akroterije, itd.).

11. Planiranje konzervatorsko-restauratorskih istraživanja i radova (koncepcija obnove)

Prema ovom programu konzervatorsko-restauratorskih radova na propovjedaonici koji je prethodio istraživanjima i radovima Ministarstvo kulture RH odobrilo je 2001. god. potrebna sredstva za obnovu u okviru programa zaštite spomenika kulture.

Tentativni plan konzervatorsko-restauratorskih istraživanja i radova u 2001. god. (studeni i prosinac):

1. Ishođenje dozvole i suglasnosti Konzervatorskog odjela Ministarstva kulture RH za izvođenje radova obnove propovjedaonice
 2. Postavljanje higrometara i termometara te permanentno mjerenje mikroklimatskih uvjeta u interijeru crkve s posebnim težištem na mijeni godišnjih doba, promjeni klimatskih perioda i praćenje parametara u vrijeme misnog slavlja i nakon njega kada u crkvi nema posjetilaca.
 3. Fotografiranje intaktne propovjedaonice in situ i izrada preciznih ortogonalnih snimaka za pomoć pri iscrtaivanju propovjedaonice u kartiranom crtežu s točnim mjerama umjesto preskupe fotogrametrijske metode.
 4. Uzimanje uzoraka za mikropresjeke na arhitekturi te fotografiranje i analiza mikropresjeka u prirodoslovnom laboratoriju Hrvatskog restauratorskog zavoda.
12. Otvaranje i snimanje sonde na arhitekturi, in situ.
13. Snimanje stanja umjetnine, konzervatorsko - restauratorskih istraživanja i radova te novih metoda kamerom

Tentativni plan konzervatorsko-restauratorskih istraživanja i radova u 2002. god. uz produbljivanje spomenutih radova iz 2001. god.:

1. Dekomponiranje i demontaža aplikacija i skulptura te transport u radionice RCL-a
2. Konzervatorsko-restauratorska istraživanja i radovi na aplikacijama i skulpturama u radionicama za polikromiranu drvenu plastiku u RCL-u
3. Ispitivanje statike propovjedaonice i stolarski radovi na stepeništu, podu i baldahinu
4. Formiranje dossiera umjetnine
5. Konzervatorsko - restauratorska istraživanja

Tentativni plan konzervatorsko-restauratorskih istraživanja i radova za 2003. god. uz kontinuitet već navedenih radova:

14. Stolarski i drvorezbarski radovi na stepeništu i podu propovjedaonice te na baldahinu
15. Rekonstrukcija nekih dijelova ornamenata i izrada replike skulpture Sv. Bernardina Sijenskog
16. Postavljanje skele do vrha baldahina i pomoćne skele
17. Konzervatorsko - restauratorski radovi (krediranje i retuš) na baldahinu i ogradi propovjedaonice
18. Dekomponiranje ukrasa sa vrha baldahina i obnova
19. Apliciranje obnovljenih ukrasa i skulptura na propovjedaonicu
20. Izrada elaborata

Tentativni plan konzervatorsko-restauratorskih radova za 2004. god. (siječanj-ožujak)

1. Izrada replike anđeoske glavice s bokorom plodova s dna govornice
2. Popravak ormara na balkonu (podestu)
3. Publiciranje svih radova i istraživanja

SAŽETAK

Konzervatorsko-restauratorska istraživanja i obrada renesansno-barokne odnosno maniristički koncipirane propovjedaonice iz 17. st. pokazali su cjelinu tipičnu za rad pavlinskih radionica 17. st. – crna monokromna obrada arhitekture gotovo u cijelosti sa pozlaćenim hrskavičnim ukrasima, aplikacijama, profilacijama i skulpturama. Prema usporedbi tipoloških srodnika nije nikako za isključiti djelovanje nekih pavlinskih majstora 17. st. uz Ivana Rangera u Varaždinu pa tako i u franjevačkoj crkvi na propovjedaonici. Ova je osobita propovjedaonica iz 17. st. najreprezentativnija među propovjedaonicama u Hrvatskoj iz toga doba.

Komparativna istraživanja izvorne polikromije su ukazala na činjenicu da na ukrasnom okviru slike s temom “Krunjenje Krista” koja se čuva u katedrali u Varaždinu postoji vrlo sličan motiv girlandi onom na konkavnom dnu propovjedaonice. Taj rad upućuje na istog, domaćeg autora, najvjerojatnije pavlinske provenijencije.

Unatoč dvojbi eminentnih povjesničara umjetnosti (A. Horvat, D. Baričević, K. Filić) o rasporedu brojki 1- 6 - 5 - 7 u natpisu “*VINEA DOMINI SERAPHICA 1657*” na baldahinu pokazalo se da je to izvorna konstelacija brojeva koja

označava godinu posvećenja crkve, a koja je potvrđena recentnim konzervatorsko-restauratorskim istraživanjima na propovjedaonici.

ZUSAMMENFASSUNG

Die konservatorisch-restauratorischen Untersuchungen und die Bearbeitung der renaissance-barocken beziehungsweise manieristisch konzipierten Kanzel aus dem 17. Jh. haben eine für die Vorgehensweise der Pauliner Werkstätten des 17. Jh. typische Einheit zum Vorschein gebracht – eine schwarze monochromatische Bearbeitung der Architektur fast vollständig mit vergoldeten Knorpelverzierungen, Applikationen, Profilationen und Skulpturen. Gemäß Vergleich mit typologisch Verwandtem, ist es nicht auszuschließen, dass hier einige pauliner Meister aus dem 17. Jh. am Werk waren ausser Ivan Ranger in Varaždin und so auch in der Franziskanerkirche an der Kanzel. Diese ausserordentliche Kanzel aus dem 17. Jh. ist die höchst repräsentative unter den Kanzeln Kroatiens jener Zeit.

Die Vergleichsuntersuchungen der Ursprungspolychromie haben auf die Tatsache hingewiesen, dass an der Zierfassung des Gemäldes mit dem Thema „Krönung Christi“, die in der Kathedrale in Varaždin aufbewahrt wird ein Girlandenmotiv vorhanden ist, das demjenigen am konkaven Boden der Kanzel sehr ähnlich ist. Dieses Werk weist auf denselben heimischen Autor, höchstwahrscheinlich paulinischer Provenienz hin.

Trotz Zweifel der eminenten Kunsthistoriker (A. Horvat, D. Baričević, K. Filić) hinsichtlich der Ziffern 1-6-5-7 in der am Baldachin befindlichen Überschrift „VINEA DOMINI SERAPHICA 1657“, hat sich herausgestellt, dass dies die ursprüngliche Konstellation der Ziffern ist, die das Jahr der Einweihung der Kirche bezeichnet, und die durch die zeitgenössische konservatorisch-restauratorische Untersuchungen an der Kanzel bestätigt worden ist.

Radna ekipa:

Dokumentiranje, literatura, arhivalije, dossier: Venija Bobnjarić-Vučković, Velimir Ivezić

Snimanje mikroklimatskih uvjeta, svjetla i sl.: Venija Bobnjarić-Vučković, Velimir Ivezić

Fotografiranje: Davor Bešvir, Jurica Škudar, Venija Bobnjarić – Vučković, Velimir Ivezić

Kartirani i tehnički crtež: Dana Buljan-Cyprin, Velimir Ivezić

Sondiranje preslika: Helena Cavali-Ladašić, Zlatko Kapusta, Velimir Ivezić

Mikropresjeci: Dragica Krstić, Domagoj Mudronja, Velimir Ivezić

Drvorezbarski radovi: Roko Buljan-Cyprin, Ivan Žerjavić, Velimir Ivezić
Stolarski radovi: Stanko Kirić

Demontaža i montaža: Davor Bešvir, Stanko Kirić, Roko Buljan - Cyprin,
Zlatko Kapusta

Pozlatarski radovi i radovi retuša: Dana Buljan - Cyprin, Zlatko Kapusta,
Velimir Ivezić

Restauratorski radovi: Monika Petrač, Sandra Planko, Dana Buljan Cyprin,
Davor Bešvir, Zlatko Kapusta

Konzervatorsko-restauratorska istaživanja: Velimir Ivezić

Radne skele: Slavko Blagaj, Stanko Kirić, Željko Moslavac

BILJEŠKE

1. Konzervatorsko-restauratorska istraživanja, obrada i postupci na propovjedaonici bili su prezentirani na izložbi upriličenoj u franjevačkom samostanu u Varaždinu u terminu od 12. prosinca, 2003. god. do 12. siječnja, 2004. god.. Autor ovog teksta je o problematici i specifičnostima obnove te konzervatorsko-restauratorskim istraživanjima elaborirao na promotivnom skupu 12. prosinca, 2003. god. u franjevačkoj crkvi Sv. Ivana Krstitelja u Varaždinu.
2. Franjevačka crkva Sv. Ivana Krstitelja u Varaždinu, sa svojim kompletnim inventarom pa tako i propovjedaonicom, ima svojstvo kulturnoga dobra te je zaštićena Rješenjem o preventivnoj zaštiti spomenika kulture br.: 686/1-66, koje je donio Zavod za zaštitu spomenika kulture (danas Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel Ministarstva kulture RH u Varaždinu).
3. Tipološki je vezana kao i isusovačke crkve uz rimsku crkvu Il Gesu iako sa reduciranom složenosti te izostavljenom kupolom kao i ostale srednjoeuropske crkve toga tipa.
4. Nosač teleta oko 570. pr. n. e., Muzej Akropole, Atena
5. Iako ne znamo točan redosljed likova prikazani su sljedeći apostoli bez Jude (Iškariotski): Šimun, zvani Petar i brat mu Andrija; Jakov Zabedejev i brat mu Ivan (evangelista); Filip i Bartolomej; Toma i Matej (evangelista); Jakov mlađi i (Juda) Tadej; Šimun Kanaanac.
6. Ti su podaci vjerojatno točni jer je Klimpacher imao pristup arhivalijama.
7. Fotografija u fotoarhivu Restauratorskog centra Ludbreg pod oznakom: I-6106-202/17
8. Crvenkasto-narančasta vrsta armenske gline na koju se polažu zlatni listići.
9. Brojevima od 0 – 7 označen je redosljed slojeva, a desno je opis sloja.
10. Fotografija u fotoarhivu Restauratorskog centra Ludbreg pod oznakom I-6109-202/21.
11. Na fotografijama zahvaljujem gosp. Đ. Vanduri, ravnatelju Galerije starih majstora u HAZU.

LITERATURA I IZVORI PODATAKA:

1. Baričević D. "Barokno kiparstvo", katalog umjetničkog i kulturnog nasljeđa hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda, "Mir i dobro", Klovićevi dvori, Zagreb, 2000. god.
2. Baričević D. "Barokno kiparstvo kod varaždinskih franjevaca", Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin, br. 6-7, Varaždin, 1994.
3. Baričević D. "Kiparstvo manirizma i baroka" katalog izložbe "Sveti trag – 900 godina umjetnosti za grebačke nadbiskupije, 1094 – 1994 ", Muzej Mimara, Zagreb, 1994.
4. Cvekan P. "Djelovanje franjevaca u Varaždinu" Paškal Cvekan, Varaždin, 1978. god.

5. Dossier propovjedaonice u franjevačkoj crkvi Sv. Ivana Krstitelja u Varaždinu, 36/3, Restauratorski centar Ludbreg, 2001. – 2004. god.
6. Enciklopedija Hrvatske umjetnosti, 1 – 2, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1996. god.
7. Filić K. “Franjevci u Varaždinu”, Tiskara Viktor Suligoj, Varaždin, 1944.
8. Fotografije Uprave za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel Ministarstva kulture – Varaždin, Varaždin
9. J. Hucke-R.-D. Bleck “Chemikalien und rezepte”, Museum für Ur- und Frühgeschichte Thüringens, Weimar, 1990. god.
10. “Leksikon ikonografije liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva”, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990. god.
11. Mirković M. “Udio franjevaca u sazrijevanju varaždinskoga baroka”, Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin, br. 6-7, Varaždin, 1994.
12. Vandura Đ., Popovčak B., Cvetnić S. “Schneiderov fotografski arhiv – Hrvatski spomenici kulture i umjetnosti”, HAZU, Zagreb, 1999. god.

Primljeno: 2005-1-24

1. Propovjedaonica prije konzervatorsko-restauratorskih radova: pogled s juga

2. Propovjedaonica u fazi pozlatarskih radova: pogled s jugoistoka

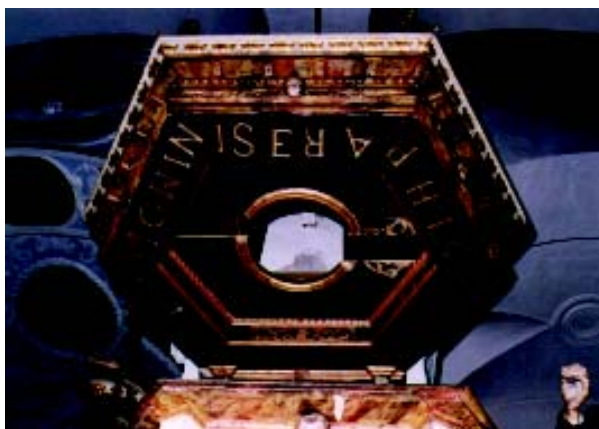
3. Propovjedaonica nakon završenih konzervatorsko-restauratorskih radova: pogled s jugozapada

4. Propovjedaonica nakon završenih radova: pogled iz svetišta

Slika 1.: Nebo baldahina prije konzervatorsko-restauratorskih radova

Slika 2.: Pogled na baldahin u fazi čišćenja od preslika uljanom bojom

Slika 3. Nebo baldahina po završetku konzervatorsko-restauratorskih radova

Slika 1. Trbuh propovjedaonice prije konzervatorsko-restauratorskih radova

Slika 2. U fazi krediranja oštećenja saniranja pukotina na trbuhu propovjedaonice

Slika 3. Pogled na trbuh propovjedaonice nakon završenih radova